

INTELECTUALII ÎN FAȚA POLITICII

Andi Mihalache

"... Omul este, indiferent dacă îi place sau nu, o ființă pe care constituția sa o obligă să caute o instanță superioară. Dacă ajunge prin sine însuși s-o găsească înseamnă că este un om de elită; dacă nu, înseamnă că este un om-masă și trebuie s-o primească de la omul de elită".

(Ortega y Gasset)

Existente ori potențiale, relațiile dintre cele două tipologii umane care ne definesc contemporaneitatea pot fi surprinse chiar și în cazul particular al *elitei intelectuale post-decembriste*. Împărtășind reticențele lui J. F. Revel, considerăm că dilema ei se integrează incertitudinilor legate de *prezentul* democrațiilor post-totalitare (nu și post-comuniste), cea românească nefăcînd excepție. Între tentația "tumulului de fildeș" și chemarea *agorei*, conștiința acestei elite este preocupată mai degrabă de consistența unor argumente în favoarea riscantei implicări în imanentul social. Dacă în trecutul proletcultist secesiunea intelectualului constituise expresia evidentă a voinței de conservare a libertății spiritului într-un contrast ostentativ cu fausticul unei culturi "oficiale", astăzi, "ascetismul" pare a nu mai fi inerent ontologiei sale. De vreme ce intelectualul începe a se considera mai mult un *aristocrat* decît un *sacerdot al spiritului* (*clercs*, în viziunea lui J. Benda), vechiul ermetism este serios concurat de *valoarea civismului*. Dimensiunea "ascetică" rămîne însă o permanență a acestei elite din perspectiva fidelității față de propria-i conștiință morală dar și a preocupării pentru elevarea binomului politică-morală din marasmul unei eterne antinomii. Reticențele ei nu provin din comoditatea criticismului sceptic ci din deprimanta continuitate a unor ostile structuri și atitudini mentale care o silesc la o perpetuă frondă. I se impune astfel *vocația desidenței* și realitatea amară a trecerii de la severa claustrare concentraționară la o perseverență ignorare socială în care actul creator este doar o prelungire a introversiei "sertarului".

Receptivă la cuvinte și impermeabilă la idei, indiferentă la argumente și colerică în revendicări, societatea românească își *anulează încă libertatea de opțiune*, printr-o *acută lipsă de opinii cu greu disimulată*. Mai puțin apatică, mai mult imobilă, încremenită în prejudecată, ea își urmează "vedetele" politice nu printr-o manifestare a liberului arbitru ci dimpotrivă, prin inexistența acestuia.

Vegetează în obișnuința de a nu vrea să înțeleagă complăcându-se chiar și acum, în iresponsabila absență din propriul destin. În cazul *destinului* folosim de obicei timpul trecut. În schimb, dacă vorbim despre *menire* aceasta pare să reclame prezentul. De vreme ce nu îi recunoaște reprezentativitatea, societatea nu se poate regăsi în discursul critic și nici în finalitățile pe care această elită i le propune.

Specificul "alogen" atribuit intelectualilor se înscrie în cadrul mai larg al complicității cu un trecut căruia nu i se refuză nostalgia. Experiența carcerală a unora dintre reprezentanții lor de marcă nu este nicidecum socotită ca fiind a *tuturor* ci doar una absolut personală, defel meritorie. Longevitatea egalitarismului de sorginte comunistă a modelat mentalități deloc favorabile acomodării cu existența unei asemenea elite. Distorsionarea în sens proletarizant a noțiunii de "intelectual", dizolvant asimilată stereotipul "om al muncii", cenzurează încă afirmarea ei în conștiința socială (conștiință?!). În virtutea reminescentelor utilitarismului socialist, rolul intelectualității nu poate fi decât bagatilizat prin faptul că omul-masă o exilează în neverosimila *inutilitate a gândirii*(?) doar printr-o sumară și distructivă reducere la propria-i imagine: aceea de "producător de bunuri". Cine nu i se circumscrie nu există. Într-o epocă obsedată de performanțele supraviețuirii (sau parvenirii) eventuala integritate morală a unei elite nu poate căpăta validarea prestigiului social. Mai mult, criticismul intelectual devine o sfidare iar practicantul lui o *persona non grata*. În timp ce oportunismul este promovat la rangul de "evoluție" conceptuală, orice tentativă critică este percepută doar ca un gest ostil. Refuzându-i-se calitatea de *vox populi*, discursului cult îi rămâne ostracizarea în ecoul unei *vox in desertum*. Neputința de a crea o sensibilitate prin care orice program politic să poată fi acceptat ca veridic sau respins drept neviabil, ridică iminente dileme în legătură cu destinul (și rostul) culturii române și al slujitorilor ei.

Este adevărat, "absenteismul" politic constituie o expresie a instinctului de conservare propriu conștiinței de sine a oricărui intelectual. Apartinic nu înseamnă însă apolitic. Asumarea și mai ales *recunoașterea* rolului *de reper sau censor moral* al societății impune echidistanța față de actorii scenei politice românești, o conduită care să ofere credibilitate corijărilor pretinse acestora. Elita intelectuală poate deveni un veritabil "ac al balanței" pentru opțiunile electoratului în condițiile în care își va putea concentra demersul euristic asupra *obiectului* acestor opțiuni: "elita" politică a momentului. Angajarea unui real dialog politic presupune, evident, împărtășirea aceluiași criterii morale și a aceluiași valori democratice dar garantate numai de certitudinea actului care dă acoperire cuvântului. Grila acestor valori trebuie aplicată constant unei democrații labile și extrem de indulgente cu inconsecvențele pe care le scuză (până când?!) prin subterfugiul unei "moșteniri" întreținute într-o interminabilă evanescentă. Dacă puterea își va modifica culoarea politică în sensul dorit, pericolul - fie și prezumtiv - al apologeticii se impune a fi

prevenit prin intensificarea spiritului critic. În caz contrar, erorile guvernanților vor fi și cele ale elitei care le garantează profilul politic și moral.

În momentul de față, exercițiul critic al elitei intelectuale pare a se constitui într-un perpetuu epitaf al eșecurilor politice: aplicat asupra trecutului recent, evitând mereu să răspundă întrebărilor viitorului. Este o critică născută moartă de vreme ce nimic din ea nu supraviețuiește în conștiința auditoriului. Ideea moare în cuvânt, trăindu-i viața lui de o clipă. *Critica* este doar un registru al culturii (politică sau nu), nu-i poate fi un substitut. Insinuarea unei sinonimii nu ar face decât să confirme sterilitatea celei dintâi și, de ce nu, caracterul incoactiv al celei din urmă. Așa cum limba este un instrument al gândirii, critica este un vehicul al culturii (politice), o modalitate de evaluare a fenomenului politic prin raportarea la valorile pe care cea din urmă le creează. Criticînd tarele societății românești, elita intelectuală își creează posibilitatea de a recunoaște în "cei alți" ceea ce își ascunde ei însăși. Om de elită și om-masă se pot întâlni în... omenesc: cel mai sigur mijloc de a nu risca este acela de a nu te implica. Lipsită de girul realității orice construcție teoretică rămîne în stadiul de ideologie. "Ideologul - spunea Constantin Noica - e omul fără răspundere al tuturor programelor și proiectelor de reformă. Ideologi sîntem cu toții încă, atîta vreme cît ideile noastre nu ne obligă în plan practic". Deși bunul simț nu a avut niciodată culoare politică, valorile pe care intelectualitatea le invocă trebuiesc a fi grabnic legitimate în *praxisul* unei societăți cu veleități democratice. *Politica* și libertatea spiritului se exclud - în opinia lui Paul Valery - întrucît politica înseamnă *idoli*. Izolarea nefiind însă un dat existențial al acestei elite credem că intelectualitatea poate fi compatibilă cu un spirit partinic care să presupună îmbrățișarea lui prin *opinie* și nu din *credință*. Implicarea în politică va impune însă intelectualității deziluzia unei evidente diferențe între *cunoaștere* și *înțelegere*. Totuși, distanța între proiect și realizarea lui nu poate fi micșorată decât prin asumarea conștientă a virtualității eșecului. Poți fi liber în spațiul nelimitat al ideilor: atunci cînd reflexia este transferată în cîmpul actului politic, dimensiunea ei ideatică este insistent obstrucționată de rigiditatea ostilă a realităților sociale și politice. Renunțînd însă la expectativa care îl abilita drept conștiință critică a societății, intelectualul se supune el însuși criticii de vreme ce astăzi recrutarea partinică a unor asemenea personalități nu are decât un caracter publicitar. De altfel, pînă nu demult, prestigiul ei nu oculta democratura ei, dimpotrivă, părea că o legitimează, conferindu-i un alibi *moral*. Silit acum ca și oricînd să se orienteze pe harta interesului politic, intelectualul se expune compromisului, compromiterii și unui tardiv apolitism născut prin decepția de sine.

Elita intelectuală nu-și va putea revendica vreo influență socială decât înlocuind pasivitatea unor stări de spirit cu activismul unor convingeri. Singura șansă de a-și confirma exemplaritatea condiției sale chiar și în viața politică, este aceea de a se manifesta drept nucleu coagulant al unor curente de gândire și opinie cu sau fără finalități partinice. Demersul ei critic și formativ nu trebuie să presupună

damnarea apriorică a prezentelor valori (mai mult repere) sociale, negarea lor *în sine*, ci formularea unor îndreptățite îndoieli legate de modul în care sînt invocate - nu și slujite - în practica socială. Democrație? Valorile ei? Intuite doar, nicidecum cunoscute, cu atît mai puțin apreciate. Destinul elitei intelectuale este cel al democrației românești. Societatea va deveni permeabilă la discursul elitei abia atunci cînd va fi nevoită a o recunoaște *ca atare*. "Ilegalitatea" ei va lua sfîrșit atunci cînd *demos kratos* va însemna nu atît "puterea poporului" cît mai ales cea a *meritului* - meritocrația. Meritul profesorului care *te învață să înveți*, cum scria Noica. Cuvîntul ei va fi ascutat în *agora* abia atunci cînd conștiința critică a acestei elite se va regăsi într-o conștiință de aceeași factură a societății, fără speranța - utopică, să recunoaștem - a unei suprapuneri fără rest. Cum se va manifesta această disponibilitate: din convingere sau din resemnare? Atunci cînd societatea va obosi să privilegieze prejudecățile în dauna intereselor încetînd a persevera în experimentarea eșecului? Sau cînd individul va conștientiza, în sfîrșit, că el este cel care a delegat statului *propria-i putere de decizie* iar intelectualilor, îndoielile sale, legate de gestiunea acestei puteri? Deocamdată, ideea rămîne suspendată în sfera posibilității, întîrziind să se impună ca prototip al faptei...

"Acțiunea acestei elite este dependentă de calitățile care se caută în ea. Putem avea aici o aristocrație de sfinți, ca și o aristocrație de briganzi, o aristocrație de savanți, o aristocrație de hoți etc. Dacă se consideră acest ansamblu de calități care favorizează prosperitatea și dominația unei clase în societate, putem avea ceea ce noi numim, de obicei, elită".

V. Pareto, *Manuel d'économie politique*, II, 1909